

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕОРЕТИКО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРИВАТНОГО БІЗНЕСУ

©2018 СТАСИШИН А. В., КАПЛЕНКО Г. В.

УДК 330.34.014:334.722

Сташишин А. В., Капленко Г. В. Еволюція теоретико-економічних засад взаємодії держави та приватного бізнесу

Здійснено аналіз поглядів представників основних напрямів і течій економічної думки на проблему взаємодії держави та приватного бізнесу. Цей аналіз розпочато із характеристики внеску в розробку теоретико-економічних засад відносин між державою та приватним бізнесом меркантилістів, у тому числі тих з них, що започаткували школу класичної політичної економії. Показано, що серед найбільш впливових представників цієї школи були мислителі, не схильні до абсолютизації доктрини *laissez-faire*, домінування якої було однією з визначальних рис класичної політекономії. Привернуто увагу до тієї обставини, що те ж саме мало місце й у рамках неокласичної економічної теорії. Розкрито сутність одного з варіантів вирішення надзвичайно актуальної проблеми органічного поєднання кейнсіанських та неоліберальних ідей – втілення в життя розробленої в нашій країні концепції так званого надпідприємництва. Охарактеризовано важливу, з погляду поглиблення наукової розробки проблематики взаємодії держави та приватного бізнесу, інформацію, яку отримано завдяки теорії суспільних благ і дискусіям навколо її положень. Указано на значення неонституціоналістських та посткейнсіанських ідей для вирішення проблем взаємодії держави та приватного бізнесу.

Ключові слова: взаємодія, держава, приватний бізнес, *laissez-faire*, суспільні блага, надпідприємництво.

Бібл.: 26.

Сташишин Андрій Васильович – кандидат економічних наук, доцент, в. о. декана факультету управління фінансами та бізнесу, доцент кафедри економічної теорії, Львівський національний університет ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: astasyshyn@gmail.com

Капленко Галина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту, Львівський національний університет ім. І. Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна)

E-mail: haliakapl@gmail.com

УДК 330.34.014:334.722

Сташишин А. В., Капленко Г. В. Эволюция теоретико-методологических основ взаимодействия государства и частного бизнеса

Осуществлен анализ взглядов представителей основных направлений и течений экономической мысли на проблему взаимодействия государства и частного бизнеса. Этот анализ начат с характеристики вклада в разработку теоретико-экономических основ отношений между государством и частным бизнесом меркантилистов, в том числе тех из них, кто основал школу классической политической экономии. Показано, что среди наиболее влиятельных представителей этой школы были мыслители, не склонные к абсолютизации доктрины *laissez-faire*, доминирование которой было одной из определяющих черт классической политэкономии. Привлечено внимание к тому обстоятельству, что то же самое имело место и в рамках неоклассической экономической теории. Раскрыта сущность одного из вариантов решения чрезвычайно актуальной проблемы органического сочетания кейнсианских и неоллиберальных идей – разработанной в нашей стране концепции так называемого сверхпредпринимательства. Охарактеризована важная, с точки зрения углубления научной разработки проблематики взаимодействия государства и частного бизнеса, информация, полученная благодаря теории общественных благ и дискуссиям вокруг ее положений. Указано на значение неонституционалистских и посткейнсианских идей для решения проблем взаимодействия государства и частного бизнеса.

Ключевые слова: взаимодействие, государство, частный бизнес, *laissez-faire*, общественные блага, сверхпредпринимательство.

Библ.: 26.

Сташишин Андрей Васильевич – кандидат экономических наук, доцент, и. о. декана факультета управления финансами и бизнеса, доцент кафедры экономической теории, Львовский национальный университет им. И. Франко (ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина)

E-mail: astasyshyn@gmail.com

Капленко Галина Викторовна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономики и менеджмента, Львовский национальный университет им. И. Франко (ул. Университетская, 1, Львов, 79000, Украина)

E-mail: haliakapl@gmail.com

UDC 330.34.014:334.722

Stasyshyn A. V., Kaplenko H. V. The Evolution of the Theoretical and Methodological Foundations of Interaction Between the State and Private Business

An analysis of views of representatives of the main directions and currents of economic thought on the problem of interaction between the State and private business is carried out. This analysis is started with a characterization of the contribution to the development of theoretical and economical bases of relations between the State and the private business of mercantilists, including those that founded the school of classical political economy. It is displayed that among the most influential representatives of this school were thinkers, not inclined to idealization of the doctrine of *laissez-faire*, domination of which was one of the defining features of classical political economy. Attention is drawn to the fact that the same thing took place in the terms of neo-classical economic theory. The essence of one of the variants of solution of the extremely topical problem of organic combination of Keynesian and neo-liberal ideas – the developed in our country concept of so-called superentrepreneurship is disclosed. The authors characterize the important, from the point of view of the deepening scientific development of the issues of interaction between the State and private business, information obtained by using the theory of public goods and discussions around its provisions. The importance of neo-institutionalist and post-keynesian ideas for solving problems of interaction between the State and private business is indicated.

Keywords: interaction, the State, private business, *laissez-faire*, public goods, superentrepreneurship.

Bibl.: 26.

Stasyshyn Andriy V. – PhD (Economics), Associate Professor, Acting Dean of the Faculty of Finance Management and Business, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine)

E-mail: astasyshyn@gmail.com

Kaplenko Halyna V. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics and Management, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79000, Ukraine)

E-mail: haliakapl@gmail.com

Остання економічна криза та проблеми, пов'язані з її подоланням, знову загострили питання про роль держави в суспільстві та оптимізацію її взаємодії з приватним бізнесом. Переосмислення цього питання передбачає звернення до історії його розробки в економічній теорії.

Отже, метою даної статті є простеження еволюції теоретико-економічних засад взаємодії держави та приватного бізнесу.

Останнім часом історичний аспект теоретико-економічного аналізу взаємодії держави та приватного бізнесу розглянуто в працях ряду вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, це зроблено в контексті дослідження проблематики державно-приватного партнерства [1, с. 47–74; 2, с. 84–102]. Проте є резерви поглиблення розгляду теми, якій присвячено цю статтю.

Перший помітний внесок у розробку теоретико-економічних засад взаємодії держави та приватного бізнесу належить меркантилізму. Для цього напряму економічної думки було характерне уявлення, що «... для організації економіки... і досягнення гармонії між індивідуальними та суспільними цілями необхідно, щоб приватне підприємництво обмежувалось і спрямовувалось у першу чергу урядом, а не ціновою системою вільного ринку» [3, с. 552]. Деякі представники меркантилізму, зокрема В. Петті і П. Буагільбер, яких за те, що вони протестували «...проти обтяжливості митних регламентацій» [4, с. 53], «...обґрунтовано називали “ліберальними меркантилістами”» [4, с. 53], започаткували класичну школу політичної економії, одна з визначальних рис якої – домінування в ній доктрини *laissez-faire*, котра передбачає максимально можливе обмеження втручання держави в економічне життя. Утім, серед найбільш впливових представників цієї школи були мислителі, не схильні до абсолютизації названої доктрини. Так, прихильником участі держави в розвитку інфраструктури економіки виявив себе фундатор фізіократії – французького відгалуження класичної політичної економії – Ф. Кене. А найбільш визначний представник останньої, А. Сміт, одним із трьох обов'язків держави визнав «...заснування й утримання таких суспільних установ і таких громадських робіт, що, хай і найвищою мірою є корисними для великого суспільства в цілому, не можуть, проте, своїм прибутком відшкодувати витрати окремої людини або невеликої групи людей...» [5, с. 444].

Приділив увагу питанню про взаємодію держави та приватного бізнесу й завершувач класичної політичної економії Дж. С. Мілль. Зокрема, він зазначив: «Необхідно, мабуть, зауважити, що держава може бути власником каналів і залізниць, не експлуатуючи їх безпосередньо, і що майже завжди компанії, які орендують у держави залізницю або канал на певний час, будуть ліпше експлуатувати їх» [6, с. 366]. Ця думка відповідала такому його погляду: «...*laissez-faire* має бути загальним правилом, і будь-

який відступ від нього, правда, якщо подібний відступ не спонукається якою-небудь величезною користю, буде очевидним злом» [6, с. 350].

Помітний внесок у теорію взаємодії держави та приватного бізнесу належить Ф. Лісту, який охарактеризував вираз «*laissez faire, laissez passer*» як такий, що «...настільки ж на руку грабіжникам, шахраям і неробам, як і купцям, і уже через одне це достатньо підозрілий» [7, с. 211]. Цей економіст стверджував, що «...повного розвитку фабрично-заводської промисловості... можливо досягти лише за втручання державної влади» [7, с. 154]. При цьому він висловлювався проти використання державою премій як постійного засобу підтримки вітчизняної промисловості й зазначав: «...вони можуть бути виправдані у вигляді тимчасового заохочення, наприклад коли дух підприємливості, який заснув у нації, потребує лише поштовху й підтримки на перших порах, щоб виникла могутня й міцна промисловість... Проте це ще питання: чи не ліпше державі, навіть у таких випадках, асигнувати підприємцям безвідсоткову позику й дарувати їм певні пільги або ж викликати утворення компаній, забезпечивши їх певною частиною необхідного для них акціонерного капіталу й залишивши за приватними акціонерами перевагу в отриманні на їх капітал відсотків» [7, с. 249].

Цікаво, що один із фундаторів неокласичної економічної теорії, для якої засада *laissez-faire* була провідною, засновник її Кембріджської школи А. Маршалл доволі прихильно поставився до внеску в економічну теорію, зробленого Ф. Лістом та близькими останньому за науковими поглядами представниками історичної школи політичної економії. Тому не дивно, що в роботах А. Пігу, який після А. Маршалла очолив Кембріджську школу, знаходимо таке положення: «...сучасні вдосконалення структури й методів роботи урядових установ дозволяють останнім здійснювати благодотворне втручання в економіку в умовах, які в минулі часи робили втручання невинуватим» [8, с. 409].

Віхову роль у формуванні теорії взаємодії держави та приватного бізнесу відіграла доктрина державного регулювання економіки, розроблена Дж. М. Кейнсом, що оприлюднив цю доктрину у своїй праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка й грошей». Положення цієї праці, які становлять особливо значний інтерес з погляду розкриття теми цієї статті, такі: 1) «...моя критика спрямована проти неспроможності теоретичних основ доктрини *laissez-faire* (курсив наш. – Авт.), на якій я сам виховувався і якої протягом багатьох років навчав інших...»; 2) «я уявляю собі... що досить широка соціалізація інвестицій виявиться єдиним засобом, щоб забезпечити наближення до повної зайнятості, хоча це не повинно виключати всілякі компроміси й способи співпраці держави із приватною ініціативою»; 3) «... якщо

наша система централізованого контролю призведе до встановлення загального обсягу виробництва, настільки близького до повної зайнятості, наскільки це взагалі можливо, то із цього моменту класична теорія знову набуде чинності» [9].

Висуваючи наведені положення, Дж. М. Кейнс відштовхувався від своєї теорії попиту. Ядро цієї теорії становлять такі твердження: 1) «...ефективний попит являє собою просто сукупний дохід (або виручку), який підприємці розраховують отримати (включаючи суми, які вони виплатять власникам інших факторів виробництва як доходи) відповідно до того рівня поточної зайнятості, який вони вирішують надати»; 2) «основний психологічний закон, в існуванні якого ми можемо бути цілком впевнені не тільки з апіорних міркувань, виходячи з нашого знання людської природи, але й на підставі детального вивчення минулого досвіду, полягає в тому, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але не тією ж мірою, якою зростає дохід»; 3) «співвідношення між сукупним доходом і величиною очікуваних витрат на споживання... буде залежати від психологічної характеристики суспільства, яку ми будемо називати його схильністю до споживання»; 4) «перебуваючи під впливом різних спонук і стимулів, схильність для споживання визначає для кожного індивідуума, скільки він витратить зі свого доходу і скільки він зарезервує з нього в якій-небудь формі, що забезпечує йому розпорядження майбутнім споживанням»; 5) за інших рівних умов «...зменшення схильності до споживання справляє... депресивний вплив на зайнятість» [9].

У знаній праці з історії економічних учень М. Блауга стверджується, що «...кейнсіанська революція ознаменувала справжній кінець “доктрини *laissez-faire*”» [10, с. 607]. Проте це сильне перебільшення. Бо майже одночасно з появою кейнсіанства розпочався розвиток неоліберального напрямку економічної теорії, представники якого не вважали можливим піти кейнсіанських шляхом відмови від доктрини *laissez-faire*. Термін «неоліберальний» був схвалений учасниками колоквиуму, організованого в 1938 р. у Парижі для обговорення книги відомого американського інтелектуала В. Ліппмана «Хороше суспільство» («*The Good Society*») [11, с. 25]¹. Вибір цього терміна мав продемонструвати, що для отримання

¹ Серед учасників колоквиуму був і майбутній лауреат премії з економічних наук пам'яті А. Нобеля Ф. Хайєк, чия лекція, прочитана при врученні цієї премії, увійшла до його книжки, у якій знаходимо й таку думку: «Позиція економістів-кейнсіанців здобула перемогу головним чином завдяки тому, що їх аргументація узгоджувалася з віковою вірою бізнесмена в залежність свого добробуту від споживчого попиту. На індивідуальному досвіді бізнесмена засновується правдоподібне, але, тим не менше, помилкове судження, а саме: ніби загальне процвітання може бути забезпечене шляхом підтримання високого сукупного попиту» [12, с. 91].

мання гідної відповіді на виклики 1930-х років неохідне було не просте повернення до доктрини *laissez-faire*, а переформулювання ідей лібералізму [11, с. 25].

Що ж до того, як прихильність до доктрини *laissez-faire* вплинула на погляди представників неоліберальної економічної теорії на взаємодію держави та приватного бізнесу, то проілюструвати це можна за допомогою наведених нижче положень однієї із праць Л. Ерхарда:

1) «...перед сучасною державою стоять сьогодні величезні завдання» [13, с. 18];

2) «... я якось указав на роль держави як найвищого арбітра. Хочу скористатися тут дещо банальним прикладом футбольної гри. ...Так само, як суддя на футбольному полі не має права брати участь у грі, так і держава не повинна брати в ній участь. Істотною передумовою правильної, хорошої гри є те, що гравці дотримуються певних, заздалегідь установлених правил. Те, до чого я прагну, проводячи політику ринкового господарства... це виробити порядок і правила цієї гри» [13, с. 132];

3) «...у завдання держави не входить безпосереднє втручання в господарство, в усякому разі до тих пір, поки цього не потребуватиме саме господарство. Так само не вміщується в рамки заснованого на підприємницькій самостійності господарства діяльність самої держави в ролі підприємця. Із цього положення, природно, випливають певні наслідки для господарства в тому сенсі, що воно не повинно перетворювати державу на представника своїх інтересів» [13, с. 134–135];

4) «держава повинна втручатися в життя ринку тільки тією мірою, якою це потрібно для підтримання роботи механізму конкуренції або для контролю тих ринків, на яких умови... вільної конкуренції не здійснимі» [13, с. 161]².

Інший визначний представник неоліберального напрямку економічної теорії, М. Фрідман, також вдався до аналогії із грою, щоб охарактеризувати своє бачення місця держави у вільному суспільстві. Указавши на те, що «як у грі, так і в суспільстві жодна система правил не протриває довго, якщо більшість учасників не підкорятиметься їй довший час без зовнішніх санкцій...» і що потрібен арбітр «...для того, щоб інтерпретувати правила і домагатися їхнього дотримання...», він наголосив: «...головні ролі, які держава відіграє у вільному суспільстві, такі: надавати засоби, користуючись якими, ми зможемо моди-

² Цікаво, що неоліберал Л. Ерхард писав про залежність розвитку економіки від стану попиту та товари й послуги цілком у кейнсіанському дусі: «Споживчий динамізм, активний і оптимістичний, є передумовою того, що в народному господарстві постійно і в оптимальний спосіб використовуються всі можливості господарської діяльності... Лише... “воля до споживання” дозволить виробництву безперервно розвиватися й буде сприяти збереженню прагнення до раціоналізації та піднесенню продуктивності» [13, с. 211].

фікувати правила; виступати посередником, коли ми по-різному інтерпретуємо зміст правил; спонукати до виконання правил тих небагатьох, хто інакше не братиме участі у грі» [14, с. 57–58]. Ці й низка інших поглядів М. Фрідмана, а також деякі ідеї ряду інших американських неоліберальних економістів були використані урядами президента США Р. Рейгана та британського прем'єра М. Тетчер у процесі формування моделей їх соціально-економічної політики.

Економічна криза, яка вибухнула 2008 р. головним чином через безоглядне дотримання вимог неоліберальної економічної теорії, змусила багатьох зрозуміти небезпеку властивого прихильникам цієї теорії нехтування тією обставиною, що «...держава є фундаментальним, поряд із ринком, суперінститутом сучасного господарства» [15, с. 122], і актуалізувала проблему органічного поєднання безпосереднього втручання держави в економіку, зокрема здійснення нею активної промислової політики, та ринкового механізму. З огляду на це привертає увагу розроблена в нашій країні концепція так званого *надпідприємництва*, у результаті реалізації якої має бути побудована дворівнева національна інвестиційна система, покликана сприяти технологічній модернізації української економіки. Верхній (надпідприємницький) рівень цієї системи передбачає централізоване фінансування процесу створення нових високотехнологічних підприємств, а також модернізацію вже існуючих. Такі підприємства через деякий час після створення чи модернізації мають продаватися на ринку за ціною, яка залежатиме від того, як вони працюватимуть. Продаж нових або модернізованих підприємств пов'язуватиме між собою верхній і нижній (підприємницький) рівні національної інвестиційної системи, у якій надпідприємницький рівень забезпечуватиме централізований розвиток, а підприємницький – ринкове функціонування економіки [16, с. 34–35; 17, с. 272].

Система, про яку йдеться, – замкнена: гроші, отримані від продажу підприємств, знову вкладаються в створення нових підприємств і модернізацію існуючих. Досить один раз створити централізований фонд розвитку, і він завдяки постійній циркуляції забезпечуватиме технологічний розвиток економіки протягом тривалого часу [16, с. 35; 17, с. 272–273]. Залежно від того, чи зберігається незмінною, збільшується або зменшується вартість централізованого капіталу, його відтворення може бути простим, розширеним або таким, що стискається. При цьому навіть в останньому випадку надпідприємництво здатне різко оживити технологічний і економічний розвиток країни [16, с. 35].

Концепцію надпідприємництва можна розглядати як спробу запропонувати нову версію неокласичного синтезу – консенсусу в галузі макроекономіки, який оформився в США в середині 1950-х років

[18, с. 619]. Фактично цей консенсус означав поєднання ідеї Дж. М. Кейнса про необхідність активної ролі держави в економіці із пов'язаною з неокласичною економічною теорією вірою в те, що рішення, які ухвалюють фірми та індивіди, в основному є раціональними. При цьому «...віра в раціональність не включила... віру в ефективність функціонування ринків» [18, с. 620]. Протягом певного часу заснована на неокласичному синтезі економічна політика в США була досить успішною, «...особливо під час президентства Кеннеді й у перший період президентства Джонсона» [18, с. 623]. Проте в міру прискорення інфляції наприкінці 1960-х років теоретичні підвалини неокласичного синтезу почали дедалі більше брати під сумнів [18, с. 623–624]. Особливо ж відчутного удару завдала йому стагфляція середини 1970-х років [18, с. 624], і відтоді почалася його боротьба за виживання [18, с. 623].

До важливих аспектів взаємодії держави та приватного бізнесу привернув увагу Дж. К. Гелбрейт. На його думку, «загальноприйняті відмінності між державним і приватним секторами... не мають сенсу» [19, с. 52], і поділ на ці два сектори є міфом [19, с. 53]. У контексті обґрунтування цього твердження він насамперед посилається на те, що «...у той час як Пентагон усе ще продовжують об'являти частиною державного сектора, мало хто візьме під сумнів, що рішення, які він (Пентагон. – Авт.) приймає, ухвалені під впливом корпоративної влади» [19, с. 55]. У цьому ж контексті він наводить подану 13 жовтня 2002 р. у газеті «Нью-Йорк Таймс» інформацію про допомогу корпорації у проведенні військових навчань армії США, роботу корпоративних службовців «...за контрактом як військових вербувальників та інструкторів на заняттях позавійськової підготовки резервістів...» [19, с. 55–56], супроводжуючи цю інформацію такою ремаркою: «Для нас... те, про що повідомляє газета, мабуть, уже стало звичним...» [19, с. 55]. Також Дж. К. Гелбрейт указує на виявлення «...корпоративного контролю і над міністерством фінансів, і над політикою в царині охорони довкілля» [19, с. 54] і на те, що «...менеджери корпорацій... тісно зв'язані із президентом, віце-президентом і міністром оборони» [19, с. 54].

Те, що «...державний і приватний сектори... стали єдиним цілим» [19, с. 55] за умов, коли головними цілями корпоративного менеджменту є влада та самозбагачення [19, с. 71], у тому числі й незаконне [19, с. 72], викликає в Дж. К. Гелбрейта велике занепокоєння. Він застерігає: «Суспільство, в якому владарює економіка корпоративних злигоднів і злочинів, не здатне давати користь, і в кінцевому підсумку воно припинить своє існування» [19, с. 74].

Значний обсяг інформації, важливої з погляду поглиблення наукової розробки проблематики вза-

емодії держави та приватного бізнесу, отримано завдяки теорії суспільних благ і дискусіям навколо її положень. Найбільш впливовий напрям цієї теорії, у розробку якої, до речі, зробили внесок представники різних течій економічної думки, в основному склався в 1950-ті роки, насамперед завдяки ідеям П. Самуельсона та близьким до них поглядам Р. Масгрейва.

За П. Самуельсоном, суспільними є блага, «...якими всі користуються спільно в тому сенсі, що споживання кожним індивідом такого блага не призводить до зміни обсягу споживання цього блага яким-небудь іншим індивідом...» [20, с. 371]. З вузлових положень двох статей, у яких він у 1954–1955 рр. виклав свою версію теорії суспільних благ, випливало, що останні «...не можуть продукуватися ефективно (або навіть взагалі продукуватися) у приватному секторі» [21, с. 200]. Та й у назвах цих статей «...явно мається на увазі, що суспільні блага... мають продукуватися в державному секторі» [21, с. 200]. І хоча «...Самуельсон чудово розумів суто теоретичний характер свого обґрунтування (за допомогою теорії суспільних благ. – Авт.) державного втручання в економіку...» [22], «до кінця 1950-х років теорія суспільних благ, розроблена Самуельсоном, стала невід'ємною частиною теорії державних витрат» [21, с. 200].

Намагання використати теорію суспільних благ для обґрунтування державних витрат зазнало критики. З-поміж моментів, до яких приверталася увага в цій критиці, найбільш серйозними видаються такі: 1) «з теоретичного погляду ринкове виробництво суспільних благ надає переваги у вигляді виявлених уподобань з боку попиту і стимулів для задоволення споживчого попиту з низькими витратами» [21, с. 206]; 2) у приватному виробництві ймовірність виникнення інновацій більша, ніж у державному [21, с. 206]; 3) «...приватне виробництво дозволяє уникнути витрат, пов'язаних із зайвим тягарем оподаткування» [21, с. 206]; 4) «...існують добре відомі проблеми стимулів, які є бар'єром для ефективності державного виробництва будь-якого типу» [21, с. 206]; 5) «на емпіричному рівні ми спостерігаємо, як багато які суспільні блага, від теле- і радіомовлення до програмного забезпечення для мікрокомп'ютерів, успішно продукуються в приватному секторі» [23, с. 205–206]. Через ці та деякі інші моменти теорія суспільних благ із часом втратила те значення, яке їй попервах надавалося в дослідженнях проблематики взаємодії держави та приватного бізнесу. При цьому на першому плані в таких дослідженнях опинилися методологічні підходи, запропоновані в рамках неoinституціоналізму.

Неоінституціоналізм виходить із двох загальних посилок. Одна з них, за якою «...соціальні інститути мають значення...» [24], генетично пов'язана

з так званим традиційним інституціоналізмом³, у працях представників якого дослідження соціальних інститутів було головним. Інша ж посилка відокремлює неoinституціоналістів від традиційних інституціоналістів. Згідно з нею, соціальні інститути піддаються аналізу за допомогою понять і методів, опрацьованих економічною наукою, тоді як прихильникам традиційного інституціоналізму властиве оперування понятійним апаратом і методами, запозиченими з інших сфер наукового знання [24].

На думку неoinституціоналістів, «нормативний аналіз... має провадитися в порівняльно-інституціональній перспективі: чинні інститути потрібно порівнювати не з уявними конструкціями, а з альтернативами, здійсненими на практиці» [24]. Урахування саме таких альтернатив в аналізі проблем взаємодії держави та приватного бізнесу сприятиме успішному вирішенню цих проблем.

Однією з головних характеристик економіки є невизначеність її перспектив. Характеризуючи невизначені події, Дж. М. Кейнс писав: «...невизначеними є перспектива війни в Європі, або ціна на мідь і ставка відсотка через двадцять років, або застарювання нового винаходу, або становище власників приватного багатства в соціальній системі 1970 року. Не існує наукової основи для підрахунку якої-небудь імовірності цих подій. Ми цього просто не знаємо» (цит. за: [26, с. 14]). Підкреслювання невизначеності економічного майбутнього є ключовим елементом такої течії економічної теорії, як посткейнсіанство, представники котрого вважають, що зростання цієї невизначеності призводить до зменшення вкладень у виробничі активи тривалого користування (через їх неліквідність та тривалу окупність), наслідком чого є падіння рівнів виробництва та зайнятості [26, с. 17].

За посткейнсіанцями, оскільки через невизначеність майбуття економіки система ринкового капіталізму протягом багатьох років може перебувати в кризовому стані, з якого вона не здатна самостійно вийти, діяльність держави в економічній сфері повинна насамперед спрямовуватися на зменшення цієї невизначеності. Основні напрями, за якими це має відбуватися, такі: маніпулювання різними видами державних витрат, спрямоване на забезпечення стійкого економічного зростання; використання вмонтованих стабілізаторів; розбудова розвинутої системи соціального забезпечення (деякі елементи такої сис-

³ До кола представників традиційного інституціоналізму, фундаторами якого були американські економісти Т. Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчелл, як правило, зараховують і цитованого вище Дж. К. Гелбрейта. Загалом це правильно, але водночас слід зважати на думку, висловлену в передмові до російськомовного видання спогадів Дж. К. Гелбрейта: «Витоки поглядів Гелбрейта кореняться в писаннях... американця Торстейна Веблена й англійця Джона Мейнарда Кейнса» [25, с. 8].

теми одночасно є вмонтованими стабілізаторами); політика доходів; промислова політика; підтримка фінансової системи, наприклад через страхування депозитів [26, с. 18–19].

Особливий інтерес, з погляду вирішення проблем удосконалення взаємодії держави та приватного бізнесу в нашій країні, становлять засновані на посткейнсіанському аналізі рекомендації з трансформації властивого пострадянському суспільству, у тому числі й українському, родинно-кланового капіталізму в ринковий. Ці рекомендації передбачають: створення такого інституціонального середовища, за якого бар'єри входу на різні ринки будуть однаковими для всіх економічних агентів, а контракти надійно захищатимуться державою; заходи щодо виходу з таких інституціональних пасток, як ухиляння від сплати податків і корупція; інтенсифікацію формування громадянського суспільства; стимулювання появи перспективного бачення в тих, хто обіймає відповідальні державні посади [26, с. 23–24].

ВИСНОВКИ

Отже, у нашій країні в процесі вирішення концептуальних проблем взаємодії держави та приватного бізнесу мають насамперед братися до уваги: а) позитивні й негативні аспекти досвіду, накопиченого в рамках реалізації кейнсіанських і неоліберальних ідей; б) концепція надпідприємництва; в) гелбрейтівська критика негативних сторін взаємодії держави та корпоративного сектора економіки; г) деякі неоінституціональні ідеї; ґ) посткейнсіанські уявлення про діяльність держави у сфері економіки. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Брайловський І. А.** Державно-приватне партнерство: методологія, теорія, механізму розвитку : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.01. Донецьк, 2014. 462 с.
2. **Сімак С. В.** Інституційний розвиток публічно-приватного партнерства в системі державного управління : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2016. 447 с.
3. **Аллен У. Р.** Меркантилізм // *Економічна теорія* / пер. с англ. ; под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена. М. : ИНФРА-М, 2004. С. 542–552.
4. **Жид Ш., Рист Ш.** История экономических учений / пер. с фр. М. : Экономика, 1995. 544 с.
5. **Сміт А.** Добробут націй: Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. з англ. Київ : Port-Royal, 2001. 593 с.
6. **Милль Дж. С.** Основы политической экономии : в 3 т. / пер. с англ. М. : Прогресс, 1981. Т. 3. 446 с.
7. **Национальная система политической экономии** / пер. с нем. М. : Европа, 2005. 388 с. URL: <http://institutions.com/download/books/1018-nacionalnaya-sistema-politicheskoy-ekonomii.html>
8. **Пигу А.** Экономическая теория благосостояния : в 2 т. / пер. с англ. М. : Прогресс, 1985. Т. 1. 511 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1k-PGqOae5kRlqftAnlpesP9Bpbk_f/view

9. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / пер. с англ. URL: <http://socioline.ru/files/5/316/keyns.pdf>

10. **Блауг М.** Экономическая мысль в ретроспективе / пер. с англ. М. : Дело ЛТД, 1994. XXXII, 687 с.

11. **Стедмен-Джоунз Д.** Рождение неоліберальной политики: от Хайека и Фридмана до Рейгана и Тэтчер / пер. с англ. М. ; Челябинск : Социум : Мысль, 2017. 520 с. URL: <http://econlibrary.ru/books/300/439/stedman-jones-demo.pdf>

12. **Хайек Ф.** Безработица и денежная политика. Правительство как генератор «делового цикла» (окончание). *Экономические науки*. 1992. № 1. С. 91–95.

13. **Эрхард Л.** Благосостояние для всех / пер. с нем. М. : Дело, 2001. XV. 332 с.

14. **Фридман М.** Капіталізм і свобода / пер. з англ. Київ : Дух і літера, 2010. 319 с.

15. **Kołodko Grz. W.** Neoliberalizm i światowy kryzys gospodarczy. *Ekonomista*. 2010. № 1. S. 117–125. URL: http://www.pte.pl/pliki/2/12/20100510_Neoliberalizm_kryzys_EKONOMISTA1_2010.pdf

16. **Грималюк А. В., Майорова Т. Р.** Теоретичні основи дворівневої інвестиційної системи. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 1. С. 31–42.

17. **Грималюк А. В., Горбаченко С. А.** Перспективи функціонування в Україні дворівневої інвестиційної системи, на прикладі портового господарства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 2. С. 271–277.

18. **Бланшар О. Ж.** Неокласический синтез // *Экономическая теория* : пер. с англ. ; под ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена. М. : ИНФРА-М, 2004. С. 619–626.

19. **Гэлбрейт Дж. К.** Экономика невинного обмана: правда нашего времени / пер. с англ. М. : Европа, 2009. 86 с.

20. **Самуэльсон П. Э.** Чистая теория общественных расходов // *Вехи экономической мысли* : в 6 т. СПб. : Экономическая школа, 2004. Т. 4 : Экономика благосостояния и общественный выбор. С. 371–376. URL: http://www.seinstitute.ru/Files/veh4-2-10_Samu_p371-376.pdf

21. **Холкомб Р. Дж.** Теория происхождения теории общественных благ / пер. с англ. Экономическая политика. 2015. Т. 10, № 4. С. 196–207. URL: <http://ecpolicy.ru/archiv/2015/4#title>

22. **Тамбовцев В. Л.** Общественные блага и общественные интересы: есть ли связь? URL: <http://institutions.com/general/2508-obschestvennyye-bлага-interesy.html>

23. **Холкомб Р. Дж.** Теория происхождения теории общественных благ (окончание) / пер. с англ. *Экономическая политика*. 2015. Т. 10. № 5. С. 191–207. URL: <http://ecpolicy.ru/archiv/2015/5#title>

24. **Капелюшников Р.** Неоинституционализм. *Отечественные записки*. 2004. № 6. URL: http://magazines.russ.ru/oz/2004/6/2004_6_11.html

25. **Гэлбрейт Дж. К.** Жизнь в наше время: воспоминания / пер. с англ. М. : Прогресс, 1986. 404 с.

26. **Розмаинский И. В.** К формированию посткейнсианской теории государства. *Terra economicus*. 2010. Т. 8. № 1. С. 13–26. URL: <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/03/29/1210332197/journal8.1-2.pdf>

REFERENCES

Allen, U. R. "Merkantilizm" [Mercantilism]. In *Экономическая теория*, 542–552. Moscow: INFRA-M, 2004.

- Blanshar, O. Zh. "Neoklassicheskiy sintez" [Neoclassical synthesis]. In *Ekonomicheskaya teoriya*, 619-626. Moscow: INFRA-M, 2004.
- Blaug, M. *Ekonomicheskaya mysl v retrospektive* [Economic thought in retrospect]. Moscow: Delo LTD, 1994.
- Brailovskiy, I. A. "Derzhavno-pryvatne partnerstvo: metodolohiia, teoriia, mekhanizmu rozvytku" [Public-private partnership: methodology, theory, mechanism of development]: *dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.01*, 2014.
- Erkhard, L. *Blagosostoyaniye dlya vsekh* [Welfare for all]. Moscow: Delo, 2001.
- Fridman, M. *Kapitalizm i svoboda* [Capitalism and freedom]. Kyiv: Dukh i litera, 2010.
- Gelbreyt, Dzh. K. *Ekonomika nevinnogo obmana: pravda nashego vremeni* [The economy of innocent deception: the truth of our time]. Moscow: Yevropa, 2009.
- Gelbreyt, Dzh. K. *Zhizn v nashe vremya: vospominaniya* [Life in our time: memories]. Moscow: Progress, 1986.
- Hrymaliuk, A. V., and Horbachenko, S. A. "Perspektyvy funktsionuvannya v Ukraini dvorivnevoi investytsiinoi systemy, na prykladi portovoho hospodarstva" [Prospects for functioning of a two-tier investment system in Ukraine, for example, port economy]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, no. 2 (2016): 271-277.
- Hrymaliuk, A. V., and Maiorova, T. R. "Teoretychni osnovy dvorivnevoi investytsiinoi systemy" [Theoretical foundations of a two-tier investment system]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. Seriya «Ekonomichni nauky»*, no. 1 (2015): 31-42.
- Kapelyushnikov, R. "Neoinstitutsionalizm" [Neoinstitutionalism]. *Otechestvennyye zapiski*. 2004. http://magazines.russ.ru/oz/2004/6/2004_6_11.html
- Keyns, Dzh. M. *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg*. <http://socioline.ru/files/5/316/keyns.pdf>
- Khayek, F. "Bezrobotitsa i denezhnaya politika. Pravitelstvo kak generator «delovogo tsikla» (okonchaniye)" [Unemployment and monetary policy. Government as a generator of the "business cycle" (end)]. *Ekonomicheskiye nauki*, no. 1 (1992): 91-95.
- Kholkomb, R. Dzh. "Teoriya proiskhozhdeniya teorii obshchestvennykh blag" [The theory of the origin of the theory of public goods]. *Ekonomicheskaya politika*. 2015. <http://ecpolicy.ru/archiv/2015/4#title>
- Kholkomb, R. Dzh. "Teoriya proiskhozhdeniya teorii obshchestvennykh blag (okonchaniye)" [The theory of the origin of the theory of public goods (end)]. *Ekonomicheskaya politika*. 2015. <http://ecpolicy.ru/archiv/2015/5#title>
- Kolodko, Grz. W. "Neoliberalizm i swiatowy kryzys gospodarczy". *Ekonomista*. 2010. http://www.pte.pl/pliki/2/12/20100510_Neoliberalizm_kryzys_EKONOMISTA1_2010.pdf
- Mill, Dzh. S. *Osnovy politicheskoy ekonomii* [Basics of political economy], vol. 3. Moscow: Progress, 1981.
- "Natsionalnaya sistema politicheskoy ekonomii" [National system of political economy]. <http://institutiones.com/download/books/1018-nacionalnaya-sistema-politicheskoy-ekonomii.html>
- Pigu, A. "Ekonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya" [Economic Theory of Welfare]. https://drive.google.com/file/d/1k-PGqrOae5kRlqftAnlpesP9Bpbk_f/view
- Rozmainskiy, I. V. "K formirovaniyu postkeynsianskoy teorii gosudarstva" [To the formation of post-Keynesian theory of the state]. *Terra economicus*. 2010. <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/03/29/1210332197/journal8.1-2.pdf>
- Samuelson, P. E. "Chistaya teoriya obshchestvennykh raskhodov" [Pure theory of public spending]. *Vekhi ekonomicheskoy mysli*. St. Petersburg : Ekonomicheskaya shkola, 2004. Vol. 4 : *Ekonomika blagosostoyaniya i obshchestvennyy vybor*. http://www.seinstitute.ru/Files/veh4-2-10_Samu_p371-376.pdf
- Simak, S. V. "Instytutsiinyi rozvytok publichno-pryvatnoho partnerstva v systemi derzhavnogo upravlinnia" [Institutional development of public-private partnership in the system of public administration]: *dys. ... d-ra nauk z derzh. upr. : 25.00.02*, 2016.
- Smit, A. *Dobrobut natsii: Doslidzhennia pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsii* [Welfare of Nations: Study on the Nature and Causes of the Welfare of Nations]. Kyiv: Port-Royal, 2001.
- Stedmen-Dzhounz, D. "Rozhdeniye neoliberalnoy politiki: ot Khayeka i Fridmena do Reygana i Tetchera" [The birth of neoliberal politics: from Hayek and Friedman to Reagan and Thatcher]. <http://econlibrary.ru/books/300/439/stedman-jones-demo.pdf>
- Tambovtsev, V. L. "Obshchestvennyye blaga i obshchestvennyye interesy: yest li svyaz?" [Public goods and public interests: is there a connection?]. <http://institutiones.com/general/2508-obschestvennye-blaga-interesy.html>
- Zhid, Sh., and Rist, Sh. *Istoriya ekonomicheskikh ucheniy* [History of Economic Thought]. Moscow: Ekonomika, 1995.